

The background is a solid pink color. There are large, abstract, organic red shapes that overlap each other, creating a sense of depth and movement. One large shape is on the left side, and another is at the bottom left corner.

Lani Watson

De
verrassende
macht van
vragen

*in een wereld die
antwoorden wil*

ten have

INHOUDSOPGAVE

Inleiding: Waar ben je 11

1. Wat is een vraag 29
2. Waar komen vragen vandaan 59
3. Wanneer beginnen we vragen te stellen 93
4. Waarom stoppen we met vragen stellen 120
5. Wat zeggen onze vragen over ons 150
6. Hoe laten vragen zien dat we betrokken zijn 185
7. Wie mag wat vragen 218
8. Waar gaan we heen 251
9. Waar ben je nu 280

Toolkit: tien tools voor het ontwikkelen van een
vragende houding 301

Bijlage: jouw eigen vragen 314

Dankwoord 339

Noten 343

I.

Wat is een vraag

‘Wie een vraag stelt, stelt een vraag, zoveel is duidelijk;
maar iedereen die ook maar een beetje kan lezen,
heeft door wanneer een vraag een vraag is.’

Gertrude Stein, 1935¹

We beginnen met een simpele, maar merkwaardig slecht onderzochte vraag: wat *is* een vraag precies. Vragen zijn zo vertrouwd dat we er nauwelijks over nadenken, laat staan proberen er een definitie van te geven. Maar bij nadere beschouwing komt er een raadselachtige complexiteit naar boven. Zijn vragen in alle talen hetzelfde, en hebben alle talen wel vragen. Hebben alle vragen een specifieke grammaticale structuur of volgen ze een vast patroon van intonatie. Hoe zien vragen eruit in de hersenen. Moeten ze hardop worden uitgesproken of kunnen ze ook alleen gedacht worden. Eindigen ze allemaal met een vraagteken...

In dit hoofdstuk zullen we zien dat deze vragen een stuk minder makkelijk te beantwoorden zijn dan je misschien denkt. Maar om grip te krijgen op hun veelvormige effecten en om onze waardering van hun verborgen kracht te verdiepen, is het van groot belang om te begrijpen wat vragen zijn en wat ze doen. Tegelijkertijd legt het geworstel met deze vragen een stevige basis voor de

vragende geest die die kracht zal ontketenen in je eigen leven, waarin je steeds minder zeker zult zijn van dat wat je dacht te weten. En we zullen ontdekken dat vanuit neurochemisch perspectief geldt: hoe minder zeker je bent, hoe steviger die basis wordt.

?

Laat me je om te beginnen iets vertellen over een doodgewone dag uit mijn leven. Zoals op elke doordeweekse dag ging de wekker op mijn telefoon om zes uur. Elektronische vogelgeluiden brachten me langzaam bij bewustzijn. Ik reikte naar mijn telefoon en zette de wekker op snooze, wat ik gedurende een halfuur elke tien minuten deed, totdat ik echt wakker werd en de wekker uitzette.

Met de telefoon nog in mijn hand klikte ik instinctief op de icoontjes van twee verschillende apps, met dat kleine bolletje dat de belofte inhoudt van berichten die ik 's nachts heb ontvangen. Ik las de berichten vluchtig, opende vervolgens mijn mailbox en wierp een snelle blik op de onderwerpregels van acht nieuwe e-mails. Toen ik eenmaal had vastgesteld dat er geen persoonlijke dan wel filosofische noodgevallen waren die om mijn onmiddellijke aandacht schreeuwden, legde ik de telefoon neer en stapte ik uit bed.

Ik keek of mijn vrouw al wakker was – blijkbaar niet – en bewoog me toen slaperig richting de keuken om water op te zetten, op de voet gevolgd door onze kat Riley. In de koelkast zag ik twee identieke pakken melk, dus ik pakte degene die het minst vol leek en rook eraan. Prima. Met een grote beker en een theezakje uit de kast zette ik thee en liet die afkoelen op het aanrecht. Daarna gaf ik

gehoor aan het steeds hoger en dringender klinkende gemiauw van Riley, vulde haar bakje en liet haar achter terwijl ze zich gulzig op haar ontbijt stortte.

Twintig minuten later was ik klaar om van huis te gaan. Ik ging terug naar de slaapkamer, waar mijn vrouw nu wakker bleek te zijn. 'Heb je goed geslapen,' zei ik.

'Niet slecht,' antwoordde ze.

'Denk je dat deze outfit geschikt is voor die vergadering vanmiddag,' zei ik.

Ze knikte. 'Ziet er goed uit, maar op weg ernaartoe zou je weleens kletsnat kunnen regenen.'

Ik had nog niet naar buiten gekeken, en trok het gordijn opzij om te zien wat voor weer het was. Stortregen. 'Jeetje, houdt het dan nooit op!' riep ik uit. Het regende al twee weken lang, en het was zogenaamd lente. Mijn vrouw hief meelevend haar handen en gaf me een grote, blauwe paraplu. Ik nam hem aan en zei 'dank je'.

?

Er is niks bijzonders aan dit verhaal. Het is een korte samenvatting van het doodnormale verloop van een uurtje aan het begin van mijn dag. Maar (sta me even toe) ik wil dat je het nu nog een keer leest, en deze keer met een specifieke opdracht in je achterhoofd. Ik wil dat je *telt hoeveel vragen erin zitten*. Probeer maar. Herlees die passage en kijk of je met een getal bij me terug kunt komen. *Hoeveel vragen zijn er*. (En sla deze paragraaf over nadat je het herlezen hebt, anders zit je voor eeuwig vast in een vraag-tel-rondje!)

Wat gebeurde er. Was het makkelijk of moeilijk. Waar

was je precies naar op zoek. Hoeveel vragen heb je gevonden, en hoe zeker ben je van dat aantal. Ik heb die passage al heel vaak gelezen en ik ben uitgekomen op zestien vragen. Maar dat getal is een aantal keer veranderd, en bovendien is het bij elke lezer anders. Ik heb antwoorden gekregen tussen de drie en de eenentwintig, en je zou het nog verder kunnen trekken. Er valt ook iets te zeggen voor het antwoord dat er nul – helemaal geen – vragen in zitten; er valt ook iets voor te zeggen dat er in dit korte stukje honderden vragen steken. Het enige wat ik zeker weet: het is totaal niet duidelijk.

Dus wat is hier aan de hand. Waarom levert deze schijnbaar eenvoudige, ietwat ongebruikelijke opdracht zo veel verschillende antwoorden op; niet alleen voor verschillende mensen maar ook voor dezelfde lezer op verschillende momenten. Ik denk dat de reden daarvoor duidelijk is. We weten niet precies waar we naar zoeken; *we weten niet wat we moeten tellen.*

Is er sprake van een vraag (of vragen) als ik m'n wekker drie keer snooze of als ik hem uiteindelijk uitzet. Is er sprake van een vraag (of vragen) als ik die apps open om te zien wie me 's nachts heeft bericht. Komt het doorlezen van de onderwerpregel van een e-mail neer op het stellen van een vraag. Zo ja, is het er dan één of zijn het er acht. Is er sprake van een vraag als ik check of mijn vrouw al wakker is, of als ik aan een pak melk ruik. Telt naar buiten kijken om te kijken wat voor weer het is als vraag. En wat te denken van mijn uitroep over de regen.

Wat je hier ook van vindt en hoe zeker je ook bent van het aantal vragen dat jij noemde, het zal niet moeilijk zijn om iemand te vinden die er anders naar kijkt. En dat is een van de redenen waarom ik deze oefening zo interessant vind: het feit dat mensen het zo consequent oneens

zijn over de ogenschijnlijk simpele vraag hoeveel vragen er zijn is verrassend. (En als je me niet gelooft, laat die passage dan eens aan een of twee anderen lezen en kijk welke aantallen zij noemen.) Dit gebrek aan consensus laat ons iets onverwachts zien: er is geen betrouwbare of consequente manier om vragen te tellen. Ze mogen dan wel vertrouwd voelen, maar vragen blijken ongrijpbaar, vluchtig en verrassend moeilijk te vangen.

Wat maakt het uit

Misschien vraag je je af of dit iets uitmaakt. Niemand zal je ooit dwingen om vragen te tellen, en je succes en geluk hangen niet af van het juiste antwoord. Vragen tellen is hooguit een nichehobby, dus wat maakt het uit als mensen het niet met elkaar eens zijn. Bovendien stellen en beantwoorden we voortdurend vragen. Dat betekent dat we het in het algemeen blijkbaar eens zijn over datgene waaraan je een vraag herkent, ook als de details niet duidelijk zijn. Is dat niet voldoende voor praktische doeleinden. Kortom, maakt het echt uit wat een vraag is.

Het korte antwoord is: ja, dat maakt uit. Het maakt uit als je een vragende houding wil ontwikkelen en de kracht van vragen wil inzetten in je leven. Dat zijn ambitieuze doelen, dus precisie is cruciaal; we moeten weten waar we precies naar streven. En als we begrijpen wat vragen zijn en wat ze doen, kunnen we meer grip krijgen op de impact die ze op ons leven hebben. Daarom moeten we eerst die ene, fundamentele vraag aanpakken: wat is een vraag. Ik noem dit de Vraagvraag.

Ondanks het grote belang ervan leidt de Vraagvraag zelden tot consensus. Ik heb al meer dan tien jaar een on-

line enquête openstaan om erachter te komen wat mensen denken dat een vraag is. Uit de duizenden reacties blijkt vooral hoe consequent de gedachten hierover uiteenlopen. Neem bijvoorbeeld mijn gefrustreerde uitroep over de regen in het verhaaltje hiervoor. Meer dan de helft van de respondenten (56 procent) vindt niet dat zo'n uitroep telt als een vraag, maar een aanzienlijke minderheid (37 procent) vindt van wel. (De overige 7 procent weet het niet zeker.) De enquête bevat nog negen van dit soort vragen, die allemaal sterk uiteenlopende meningen oproepen.* De uitkomsten laten zien dat hoezeer je ook overtuigd bent van je eigen gelijk, er altijd anderen zullen zijn die net zo overtuigd zijn van een ander antwoord.

Dit gebrek aan consensus laat de conceptuele complexiteit van de Vraagvraag zien. Je zou überhaupt vraagtekens kunnen zetten bij de vraag. Wat hier van belang is, is dat die onzekerheid de basis kan vormen voor een vragende houding; een houding waarin je verschillende perspectieven erkent, complexiteit en onzekerheid omarmt, en dat gebruikt als springplank voor vervolgvragen. Als het meezit, voel je je nu minder zeker en meer benieuwd naar wat een vraag is. Dit is het kenmerk van een vragende geest.

Deze ervaring van onverwachte onzekerheid kan worden gevat in het Oudgriekse begrip *aporia*: een staat van verwarring of verbazing die voortkomt uit het besef dat je niet weet wat je dacht dat je wist. Het gevoel dat de grond onder je voeten een beetje verschuift. *Aporia* treedt op wanneer je een onopgeloste tegenstrijdigheid tegenkomt

* Als je tien minuutjes overhebt, kun je de enquête hier zelf ook invullen: <https://www.philosophyofquestions.com/questionnaire>.

in je eigen denken of in de wereld. Het is de voorbode van nieuwsgierigheid.

Aporia is verbonden met een van de beroemdste filosofen uit de Griekse oudheid, Socrates, die misschien wel het bekendst is (enigszins ironisch) van zijn bewering dat hij niets wist. Socrates was in zijn tijd, de vijfde eeuw voor Christus, beroemd omdat hij zelfs de arrogantste staatslieden en prominenten in verwarring kon brengen door ze te bevragen over politieke, ethische en andere onderwerpen. Socrates hechtte veel waarde aan *aporetische* onzekerheid; hij vond dat het beter is om je af te vragen of je ongelijk hebt dan om ten onrechte te geloven dat je gelijk hebt. We zullen later zien dat Socrates hierom een richtinggevend rolmodel is voor een vragende houding in de eenentwintigste eeuw.

Uit hedendaags neurowetenschappelijk onderzoek blijkt dat hij een punt had. Socrates had nog geen fMRI-scanner – waarmee je realtime de werking van de hersenen kunt zien – maar als hij die wel had gehad, dan had hij kunnen zien dat de dopamine-afgifte in ons brein, die omhoogschiet wanneer we vragen stellen, meer te maken heeft met het *anticiperen* op een antwoord dan met het krijgen ervan. Zoals we ook plezier ervaren als we een lot kopen voor de loterij, omdat we *anticiperen* op het winnen van de jackpot, terwijl dat heel onwaarschijnlijk is. Dit is van belang, omdat dopamine een belangrijke rol speelt in het bestendigen van ons gedrag, door ons plezier te laten ervaren. Het is een van de redenen waarom we loten blijven kopen. Wanneer we anticiperen op winnen of op het antwoord op een vraag, ervaren we dit plezier op neurochemisch niveau, wat ons aanspoort om vaker loten te kopen of vaker vragen te stellen en op zoek te gaan naar antwoorden.

Verwondering, nadenken, exploreren, zoeken en nieuwsgierigheid in het algemeen gaan allemaal gepaard met pieken in dopamine-afgifte. Het weten van het antwoord op een vraag niet. Daarom voelt het niet spannend om een antwoord te krijgen dat je al weet. Bij het horen van zo'n vraag verwachten je hersenen geen nieuwe informatie en daarom activeren ze het beloningssysteem niet.^{2,3,4} $2 + 2$? Geen dopamine. Wat is de gekste taal ter wereld? Dopamine (en lees verder voor het antwoord).

Voor wat je hersenen betreft geldt dus: als je nieuwsgierigheid wordt geprikkeld door de Vraagvraag, is dat een teken dat je op zoek bent naar nieuwe informatie en worden je inspanningen beloond met dopaminerge goedkeuring – zelfs als ze tot aporia leiden. Sterker nog, hoe verwarder en nieuwsgieriger je bent, hoe actiever je dopaminerge systeem waarschijnlijk is.^{5,6} Aporetische onzekerheid legt letterlijk de neurochemische basis voor een vragende houding. En paradoxaal genoeg wordt die basis gestabiliseerd door deze onzekerheid. Proberen te begrijpen wat een vraag is, en je zult blij zijn dit te horen, is dus niet alleen maar een potje duizelingwekkende filosofische navelstaanderij. (En ik vergeef het je als dat je eerste gedachte was.) Het is een essentiële stap om een sterke vragensteller te worden.

Wat een vraag niet is

Terug naar de opdracht. Vragen tellen leidt tot aporetische onzekerheid, omdat het een gebrek aan conceptuele duidelijkheid blootlegt waar we ons waarschijnlijk niet van bewust waren. Dat wil niet zeggen dat jij en ik hele-

maal geen concept hebben van wat een vraag is. Om iets te kunnen tellen moet je toch iets van een concept in je hoofd hebben van datgene wat je telt. Je moet op z'n minst in grote lijnen een idee hebben van wat een boon is, om maar iets te noemen, om de bonen in mijn hand te kunnen tellen. Maar als ik je zou vragen om het aantal quwots op je neus te tellen, heb je geen idee wat te doen; je weet niet wat een quwot is, dus weet je niet wat je moet tellen.

Dat je toch een poging kunt doen om vragen te tellen geeft aan dat je, anders dan met quwots, wel *iets* in gedachten hebt als ik het woord 'vraag' gebruik. Laten we eens nader onderzoeken wat dat dan is. Ik wil in het bijzonder naar drie criteria kijken die mogelijk bij je zijn opgekomen toen je vragen ging tellen. Het zijn drie kenmerkende eigenschappen van vragen, dus het lijkt redelijk om ervan uit te gaan dat ze ons kunnen helpen bij het vaststellen van wat een vraag is. Ik wil echter betogen dat dat niet het geval is.

De drie eigenschappen zijn vraagtekens, stijgende intonatie en vragende zinnen. Allemaal dingen die we associëren met de *vorm* van een vraag. Met andere woorden: ze hebben betrekking op hoe een vraag eruitziet of klinkt. En daarmee helpen ze ons vaak om vragen te herkennen in mondelinge en schriftelijke communicatie. Maar geen van deze eigenschappen vertelt ons *wat een vraag is*. En daarom, en misschien voelt dat tegennatuurlijk, kunnen ze ons niet helpen om de Vraagvraag te beantwoorden.

Laten we beginnen met de grammaticale olifant in de kamer. Wat vind je ervan dat de tekst tot nu toe geen vraagtekens bevat. Sommige mensen kan het niks schelen dat dit eigenaardige grammaticale symbool afwezig

‘Het vermogen om vragen te stellen maakt ons menselijk.’

– Jane Goodall

We leven in een wereld die antwoorden eist. Overal worden we aangespoord om snel tot oplossingen, meningen en conclusies te komen. Maar in onze haast naar zekerheid vergeten we hoe bepalend de vraag is die eraan voorafgaat. Vragen zijn meer dan een middel om kennis te vergaren: ze sturen ons denken, leggen blinde vlekken bloot en bepalen welke toekomst we voor ons zien.

In *De verrassende macht van vragen* onderzoekt Lani Watson waarom onze cultuur zo sterk op antwoorden is gericht en wat we verliezen wanneer twijfel en nieuwsgierigheid naar de achtergrond verdwijnen. Watson laat zien hoe we betere vragen kunnen stellen, in ons dagelijks leven en in de samenleving om ons heen. Want wie niet de juiste vragen stelt, krijgt ook niet de juiste antwoorden.

Lani Watson is als filosoof verbonden aan de Universiteit van Oxford en gespecialiseerd in vragen. *De verrassende macht van vragen* is haar eerste boek in het Nederlands.

Vertaling Suus van de Kar

9 789025 912260

NUR 730

th ten have

www.uitgeverijtenhave.nl